

УДК 005.95: 65.011.8

*Л. Г. Смоляр, професор, ректор Міжнародного університету фінансів,
професор кафедри менеджменту, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

*О. О. Сич, І. В. Шарай, студенти кафедри менеджменту, Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

Проаналізовано сучасні тенденції діяльності українських підприємств на міжнародному ринку. Визначено конкурентні позиції в світових рейтингах за різними параметрами оцінок, в тому числі, проаналізовано динаміку індексу глобальної конкурентоспроможності. Проаналізовано показники інноваційного розвитку підприємств України. Досліджено динаміку обсягу та частки експортованої інноваційної продукції в Україні, розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності, загального обсягу фінансування інноваційної діяльності з різних джерел. Виявлено основні чинники, що стримують процес впровадження інноваційних розробок на підприємствах та досягнення конкурентних переваг для товарів, що представлені на міжнародних ринках. Систематизовано проблеми в інноваційній діяльності підприємств. Визначено перспективи інноваційного розвитку. Розроблено рекомендації щодо покращення розвитку інноваційної діяльності, що дозволять посилити міжнародне співробітництво, забезпечити довіру іноземних споживачів та інвесторів, сформувати відповідний позитивний імідж країни.

Ключові слова: інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, високотехнологічна продукція, інноваційні розробки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В рамках посилення інтеграційних процесів в міжнародній економіці, важливого значення для вітчизняних підприємств набуває конкурентоспроможність продукції на зовнішніх ринках.

Існує багато складових формування конкурентних переваг країни, але в сучасних умовах розвитку світових економік, ключовим чинником є функціонування економіки в режимі п'ятого та шостого технологічних укладів, тобто виготовлення високотехнологічної продукції на основі впровадження інноваційних розробок.

Використання на підприємствах бізнес-моделей, що спрямовані на розробку та впровадження інновацій, здатне забезпечити не тільки посилення позицій підприємств на ринку, але й стати рушійною силою для виходу економіки України з кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення

не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідженням проблеми займалися Денисенко М.П. [1], Гринишин Г.М [2], Чала Н. Д. [3], Яковенко Р. В. [4], Гармашова О. П. [9] та ін. В свої працях фахові науковці розкривають питання проблем та перспектив розвитку інноваційного підприємництва, особливостей стимулювання інноваційної діяльності в Україні, оцінювання конкурентоспроможності країни в контексті інноваційного розвитку тощо. Проте, деякі проблеми залишаються не вирішеними, зокрема, сучасні передумови формування конкурентоспроможної продукції українських підприємств на міжнародному ринку з врахуванням перспективних напрямів інноваційної діяльності.

Постановка завдання. Метою даної роботи є формування передумов конкурентоспроможної продукції українських підприємств на міжнародному ринку з врахуванням результатів проведеного аналізу інноваційної діяльності українських підприємств, дослідження

конкурентоспроможності економіки України у світовому просторі, виявлення проблем, що стримують розвиток інноваційної діяльності та формування напрямів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження із обґрунтуванням одержаних наукових результатів. Конкурентоспроможність – це здатність товару формувати споживчу цінність, що здатна задовольняти потреби покупців та конкурувати з товарами-аналогами, представленими на ринку в певний момент часу. Умовами формування конкурентних переваг українських підприємств на зовнішніх ринках є рівень організації виробництва, стан матеріально-технічного забезпечення, високотехнологічність продукції та її відповідність міжнародним нормам та стандартам.

Дослідження сучасних тенденцій експортної діяльності свідчить про сировинноорієнтованість експорту та низькотехнологічність продукції України, що представлена на міжнародних ринках. Лівову частку вітчизняного експорту складає продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості (40,2%), недорогочінні метали та вироби з них (23,9%). При цьому частка високотехнологічної продукції в загальному експорті країни становить лише 6%, в той час як в розвинених країнах цей

показник становить 25%, а в країнах зі стрімко зростаючою економікою – 40% [5, 6]. Це свідчить про те, що підприємства України потребують значної модернізації та впровадження інноваційних технологій.

За даними рейтингу Всесвітнього економічного форуму Global Competitiveness Report Україна продовжує втрачати свої конкурентні позиції, посівши у 2016р. 85-те місце серед 138-ми країн світу, змістившись у рейтингу на 6 позицій за останній рік [6].

Індекс глобальної конкурентоспроможності складається з більш ніж 100 змінних, що згруповані у 12 контрольних показників за 3 основними групами субіндексів: «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності» та «Інновації та фактори вдосконалення» [6]. Основні показники, що на нашу думку є визначальними для конкурентоспроможності України, та їх динаміка, представлені у табл. 1.

Для того, щоб в Україні зросло виробництво високотехнологічної продукції, необхідно, щоб її інноваційний потенціал був підкріплений іншими складовими конкурентоспроможності. Дані, що наведені в табл. 1, свідчать про ряд показників, які гальмують інноваційний розвиток економіки країни.

Таблиця 1. Індекс глобальної конкурентоспроможності

Індекс глобальної конкурентоспроможності	2014-2015 (144 країни)	2015-2016 (140 країн)	2016-2017 (138 країн)
		76	79
Основні вимоги	87	101	102
Інституції	130	130	129
Інфраструктура	68	69	75
Макроекономічне середовище	105	134	128
Підсилювачі продуктивності	67	65	74
Вища освіта і професійна підготовка	40	34	33
Ефективність ринку товарів	112	106	108
Ефективність ринку праці	80	56	73
Розвиток фінансового ринку	107	121	130
Технологічна готовність	85	86	85
Інновації та фактори вдосконалення	92	72	73
Відповідність бізнесу сучасним вимогам	99	91	98
<i>Інновації</i>	81	54	52
Здатність до інновацій	82	52	49
Якість науково-дослідних інститутів	67	43	50
Витрати компаній на дослідження і розробки	66	54	68
Державні закупівлі високотехнологічної продукції	123	98	82
Наявність вчених та інженерів	48	29	29

Складено на основі [6]

Відповідно до Bloomberg Innovation Index, Україна відстає в рейтингу країн з інноваційною економікою, посівши 41 місце серед 50 країн у 2016 р., у порівнянні з 33-ю позицією у 2015 р. За ступенем продуктивності в цьому рейтингу Україна займає останнє місце, при цьому за переважанням третинного сектора в економіці країна займає 5 місце [7]. Global Innovation Index дає змогу оцінити ефективність зусиль з розвитку інновацій на основі співвідношення сукупності показників, що характеризують ресурси та умови для проведення розробок та досягнуті практичні результати впровадження інновацій (розвиток технологій та економіки знань та творчої діяльності). У 2016 р. Україна посідає 56-те місце серед 128-ми країн світу [8].

Аналіз позицій України у цих рейтингах підтверджує наявність ряду можливостей для впровадження інноваційних розробок, які через велику кількість проблем не можуть бути реалізовані в повній мірі. Непогані показники демонструє Україна по групі чинників інноваційного розвитку: висока інноваційна спроможність, якість науково-дослідних установ,

наявність вчених та інженерів, витрати компаній на дослідження і розвиток. Інтелектуальний потенціал України й дотепер залишається досить потужним, незважаючи на те, що за останні роки її науково-технічний потенціал скоротився у 2,5-3 рази [1].

Станом на 2015 рік інноваційною діяльністю в Україні займалися 824 підприємства, що становить 17,3% від загальної кількості промислових підприємств. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності України показує, що частка інноваційної продукції в експорті станом на 2015 рік становить лише 1,05%. При цьому, лише 213 інноваційно-активних підприємств реалізують продукцію за межі України.

Основними чинниками, що стримують процес впровадження інноваційних розробок на підприємствах є недостатність інвестицій, застаріле обладнання, нестабільність макроекономічного середовища, низька ефективність ринку товарів та відсутність необхідної інфраструктури для проведення фундаментально-прикладних досліджень.

Рис. 1. Динаміка обсягу та частки експортованої інноваційної продукції в Україні за 2012-2015 рр.

Розроблено авторами на основі [5]

Порівняємо структуру витрат українських підприємств у напрямку інноваційної діяльності у 2010 та 2015 роках.

У 2015 р. порівняно з 2010 р. витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення зросли на 18%, в той час як відсоток науково-дослідних розробок (НДР) збільшився всього на 2% за аналогічний період.

До того ж, відсоток зовнішніх НДР залишається незначним, що підтверджує той факт, що НДР ведуться здебільшого в межах підприємств-виробників, тоді як доцільнішим було б їх здійснення у рамках наукових лабораторій та технопарків або передачі на аутсорсинг (така практика в Україні майже відсутня).

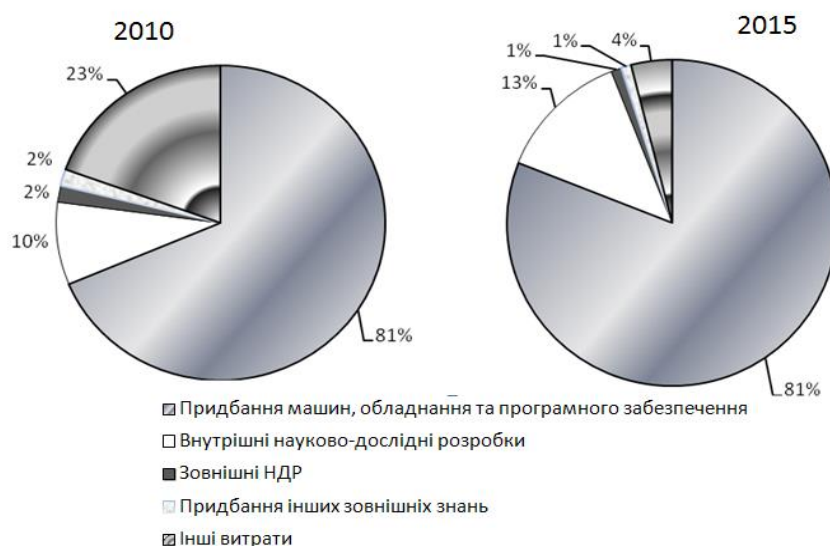

Рис. 2. Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності
Розроблено авторами на основі [5]

Таким чином, більшість інновацій в Україні є «закритими», або за відсутності можливості їх реалізації продаються у вигляді стартапів та патентів за кордон.

Суттєвою проблемою в області інновацій залишається те, що основні зусилля припадають на власні кошти підприємств (85% у 2015 р.), в той час як підтримка з боку держави недостатня, а український ринок втрачає свою привабливість для іноземних інвесторів (у 2015 р. порівняно з 2010 р. обсяги фінансування знизились на 29,6%). Водночас, кризові явища та нестабільність економічної ситуації підірвала довіру українців до банківського сектору і його залучення у підтримку інновацій у 2015 р. порівняно до 2010 р. знизилось на 7% [5].

Виходячи з проведеного аналізу, можна підтвердити, що в Україні існує ряд проблем у інноваційній діяльності, які потребують вирішення з метою підвищення конкурентних позицій українських товарів на зовнішніх ринках та посилення її іміджу в рамках міжнародної спільноти.

Передусім, інноваційні розробки в Україні мають забезпечуватися та підтримуватися на державному рівні:

- створення нормативно-правової бази для регулювання взаємовідносин розробників, користувачів, інвесторів та інших представників державного і приватного секторів економіки;
- забезпечення необхідних умов для розвитку та підвищення експортних

можливостей високотехнологічної продукції та посилення їх пріоритетності в структурі зовнішньоекономічної діяльності;

- уніфікація міжнародних і вітчизняних стандартів, зміни в умовах сертифікації української продукції, що експортується;

- спрощення процедур ведення бізнесу та здійснення зовнішньоекономічних операцій, зниження податкового тягаря для підприємств, що впроваджують інновації;

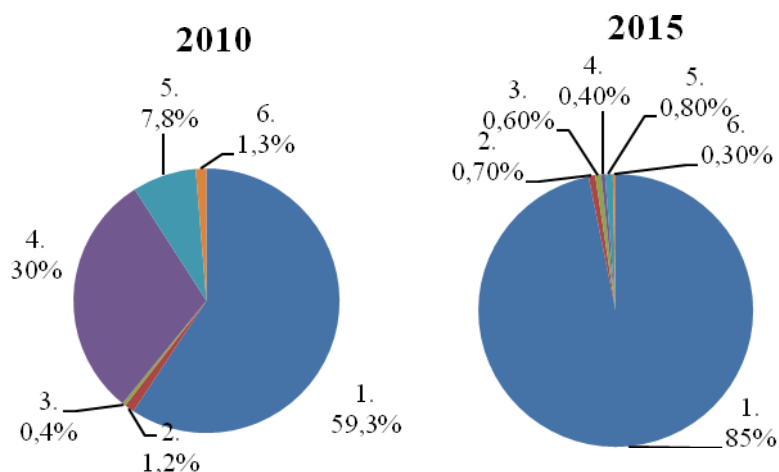
- забезпечення державної підтримки у створенні технопарків, розвитку їх діяльності, створення умов для співпраці технопарків та підприємств для впровадження їх розробок, формування на їх основі кластерів.

Також вирішення потребує ряд проблем у сфері фінансування інновацій.

- участь українських виробників зі своїми інноваційними розробками та стартапів у міжнародних виставках, форумах для залучення інвесторів та просування української високотехнологічної продукції на зовнішні ринки;

- посилення співробітництва між підприємствами-інноваторами та банківськими і фінансовими установами для отримання кредитів на вигідних умовах;

- мобілізація приватного капіталу для подальшого його інвестування в науково-технічну сферу.

1. Власні кошти.
2. Кошти державного та місцевого бюджетів.
3. Кошти вітчизняних інвесторів.
4. Кошти іноземних інвесторів.
5. Кредити.
6. Кошти інших джерел.

Рис. 3. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами у 2010 р. та 2015 р.

Розроблено авторами на основі [5]

Участь приватного бізнесу є також важливим чинником, що буде сприяти формуванню інноваційно-орієнтованої економіки України. Передусім вітчизняній економіці необхідна зміна парадигми у сприйнятті інновацій на підприємствах і, як наслідок, формування принципово нової виробничої інфраструктури, створення гнучкої бізнес-моделі, що дозволять створити якісно нову споживчу цінність для ринку високотехнологічної продукції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Результати дослідження дають змогу підтвердити перспективи українських підприємств у сфері розробки інновацій. З метою підвищення ефективності діяльності

підприємств, посилення їх позицій на ринку та забезпечення підтримки економіки запропоновано відповідні необхідні заходи, що охоплюють не лише участь держави, а й самих підприємств та фінансового сектору.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на залучення та максимальне використання сфери інформаційно-комунікаційних технологій для формування механізму управління комплексом науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, розвиток економіки України на основі кластерів.

Список літератури

1. Денисенко М. П. Актуальні проблеми розвитку інноваційного підприємництва в Україні / М. П. Денисенко, Т.Є. Воронкова // Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»: зб. наук. пр. – 2012. – №4 (217). – С. 55-60.
2. Гринишин Г. М. Оцінка конкурентоспроможності експортно орієнтованої продукції / Г. М. Гринишин // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси – 2013. – №10 (3). – С. 177-183.
3. Чала Н.Д. Особливості державного стимулювання базисних інновацій як головного чинника економічного розвитку України / Н. Д. Чала // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». – 2010. – № 2 (38). – С. 1 – 5.
4. Яковенко Р. В. Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи / Р. В. Яковенко, А. М. Чернега // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. – 2012. – №22 (2). – С. 434-439.
5. Державна служба статистики України – Публікації – Наука, технології та інновації [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 27.06.2016). – Назва з екрана.

6. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 – Економічний дискусійний клуб [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1> (дата звернення 27.06.2016). – Назва з екрана.

7. The Bloomberg Innovation Index – Bloomberg web-site [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/> (last access: 27.06.2016). – Title from the screen.

8. Global Innovation Index 2016 Report – The Global Innovation Index [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.globalinnovationindex.org/> (last access: 27.06.2016). – Title from the screen.

9. Гармашова О. П. Інноваційна спроможність економіки України / О.П. Гармашова // Вісник СевНТУ. Сер. : Економіка і фінанси. – 2013. – №138. – С. 37-46.

References

1. Denysenko, M. P. and Voronkova, T.Ye. (2012), “Actual Problems of Innovative Entrepreneurship Development in Ukraine”, *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, vol. 4 (217), pp. 55 - 60

2. Hrynyshyn, H. M. (2013), “Evaluating of the competitiveness of export-oriented products”, *Ekonomichni nauky*, vol. 10 (3), pp. 177 – 183.

3. Chala, N.D. (2010), “Features of state stimulation of basic innovations as the main factor of economic development of Ukraine”, *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2 (38), pp. 1 – 5.

4. Yakovenko, R. V. and Cherneha, A. M. (2012), “Innovation in Ukraine: Challenges and Prospects”, *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu: Ekonomichni nauky*, vol. 22, pp. 434 – 439.

5. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2016), “Statistical information”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 27 June 2016).

6. Economic Discussion Club (2016), “The position of Ukraine in the world ranking according to the index of global competitiveness 2016-2017”, available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1> (Accessed 27 June 2016).

7. The official site of the (2016), “The Bloomberg Innovation Index”, available at: <https://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/> (Accessed 27 June 2016).

8. Global Innovation Index (2016), “Global Innovation Index 2016 Report”, available at: <https://www.globalinnovationindex.org/> (Accessed 27 June 2016).

9. Harmashova, O. P. (2013), “Innovative capacity of the economy of Ukraine”, *Ekonomika i finansy*, vol. 138, pp. 37 – 46.

L.G. Smoliar, professor, Rector of International University of Finance, professor of Department of Management, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

O. O. Sych, Y. V. Sharaj, students of Department of Management, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Innovation activity as a key factor of the development of competitive ukrainian products on international market

The modern trends of the activity of Ukrainian enterprises on international market have been analyzed. Competitive positions in the global ranking of different parameters have been identified; the dynamics of Global Competitive Index has been examined as well. The indices of innovative development of Ukrainian enterprises have been explored. The dynamics of the amounts and the share of the exported innovative products in Ukraine, the allocation of the total costs of innovation activities, the total amount of financing the innovation activity from different sources have been examined. The main factors that hinder innovations at enterprises and realization the competitive benefits for the products represented on international markets have been discovered. The problems of enterprises' innovation activities have been systematized. The perspectives for the innovative development have been designed. The recommendations for the improvement of the innovative development, which will enhance international cooperation, the trust of foreign consumers and investors, and establish the relevant positive image of the country, have been suggested.

Keywords: innovation activity, competitiveness, high-technology products, innovations.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2016 р.